

Mateusz Pisarski

Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

W KIERUNKU KONSENSUALIZMU: KSZTAŁT INSTYTUCJI SKAZANIA
BEZ ROZPRAWY ORAZ DOBROWOLNEGO PODDANIA SIĘ KARZE
W ŚWIETLE NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO Z 2013 R.

I. Wstęp: porozumienia karnoprosesowe

W polskim prawie karnym procesowym istnieje wiele możliwości zawierania porozumień. Na podstawie takich porozumień, zawieranych w toku procesu, strony umawiają się w zamian za wzajemne koncesje o to, że odpowiedzialność karna oskarżonego przybierze określone w porozumieniu wymiary i sąd zaaprobuje takie porozumienie. Można je określić jako układy między stronami, akceptowane przez organ procesowy, w których istotą jest element *do ut des*. Układy te opierają na tym, że oskarżony składa niebudzące wątpliwości wyjaśnienia, godzi się na zaniechanie dalszego postępowania dowodowego oraz na naprawienie szkody, a w zamian za to prokurator i pokrzywdzony godzą się na korzystny dla oskarżonego wymiar kary¹.

Najbardziej klasycznymi formami konsensualnego kończenia procesu karnego², nieznanymi Kodeksowi postępowania karnego z 1969 r., wprowadzonymi do polskiego systemu prawnego wraz z nowym kodeksem w 1998 r., są skazanie bez rozprawy (art. 335) oraz dobrowolne poddanie się karze (art. 387). Instytucja dobrowolnego poddania się karze wzorowana jest na podobnej do niej, funkcjonującej we Włoszech instytucji *processo abbreviatio*, a skazanie bez rozprawy czerpie swój rodowód od instytucji hiszpańskiego *confarmidad* i włoskiego *patteggiamento*. Regulacje te należy odróżniać od angloamerykańskiego *plea bargaining*, czyli tzw. targowania się o przyznanie, z którym obie te instytucje, będące przejawem konsensualnego sposobu załatwiania spraw, są mylone.³ Instytucje te, przychylając się do głosu praktyki, stopniowo modyfikowano, rozszerzając zakres ich zastosowania, na początku nowelizacją z 2003 r., a następnie

¹ S. Wałtoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 300.

² *Ibidem*, s. 301.

³ K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *KPK. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2012, s. 671.

najnowszą nowelizacją Kodeksu postępowania karnego z 2013 r., nadającą nowy kształt całemu polskiemu systemowi postępowania karnego.

II. Kształt instytucji skazania bez rozprawy i dobrowolnego poddania się karze po nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 2003 r.

Skazanie bez rozprawy w kształcie nadanym nowelizacją z 2003 r. polegało na tym, że sąd mógł na posiedzeniu, na podstawie wniosku prokuratora złożonego za zgodą oskarżonego, zawartego w akcie oskarżenia, skazać oskarżonego za występki zagrożony karą nieprzekraczającą 10 lat pozbawienia wolności, zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, orzec wyłącznie środek karny wymieniony w art. 39 pkt 1-3, 5-8 k.k., a także warunkowo zawiesić wykonanie kary, nawet jeżeli nie zostały spełnione wszystkie przesłanki określone w Kodeksie karnym, jeżeli uznał, że okoliczności popełnienia przestępstwa nie budziły wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazywała, że cele postępowania zostaną osiągnięte⁴.

Dobrowolne poddanie się karze, nazywane także skróconą rozprawą sądową, polegało na tym, że do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania na rozprawie głównej, oskarżony, któremu zarzucono występki, bez względu na grożącą za niego karę, mógł złożyć wniosek o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego bez przeprowadzania postępowania dowodowego. Sąd mógł przychylić się do tego wniosku tylko wtedy, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budziły wątpliwości, prokurator i pokrzywdzony temu się nie sprzeciwiali, a cele postępowania zostały osiągnięte mimo nieprzeprowadzania rozprawy w całości⁵.

III. W kierunku konsensualizmu

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, wychodząc naprzeciw postulatowi praktyki stosowania prawa, zwłaszcza środowisk sędziowskich i prokuratorskich i realizując powszechnie formułowany postulat, zawarła w projekcie Kodeksu postępowania karnego propozycję daleko idącego poszerzenia możliwości zawierania porozumień procesowych⁶. Zarówno nowe rozwiązania, jak i modyfikacja już istniejących spotkały się, chociaż nie bez konstruktywnych głosów krytyki, z ogólną aprobatą. W związku z tym zostały przyjęte do polskiego systemu prawnego za sprawą ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego oraz niektórych

⁴ S. Waltoś, *op. cit.*, s. 301.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *Uzasadnienie Projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw*, Biuletyn Informacji Publicznej Ministerstwa Sprawiedliwości, s. 22 [dostęp: 25.02.2014], <<http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/download,1649,1.html>>.

innych ustaw. Jeżeli chodzi o skazanie bez rozprawy, to art. 335 w kształcie nadanym przez nowelizację obowiązuje już od 9 listopada 2013 r., a zmiany dotyczące dobrowolnego poddania się karze oraz pozostałych elementów obu instytucji wejdą w życie z dniem 1 lipca 2015 r.

Zasadność tych zmian opiera się przede wszystkim na niezaprzeczalnych walorach praktycznych instytucji konsensualnego zakończenia sporu. Przyczyniają się one do znacznego usprawnienia postępowania karnego, redukują obciążenie wymiaru sprawiedliwości, umożliwiają szybkie rozstrzygnięcie sprawy tam, gdzie nie ma sporu między stronami, a także sprzyjają naprawieniu szkody wyrządzonej przestępstwem⁷. S. Steinborn wskazuje także, że niewątpliwie również w przypadku spraw dotyczących poważniejszych przestępstw istnieją i takie, w których nie ma większych wątpliwości dowodowych wymagających szczegółowego roztrząsania na rozprawie głównej⁸. Badania wskazują, że stosowanie trybów wskazanych w przepisach art. 335 i 387 k.p.k., zdecydowanie sprzyjając przyspieszeniu wymiaru sprawiedliwości, nie odbywa się kosztem poszanowania gwarancji procesowych jego uczestników oraz naruszania zasady legalizmu i prawdy materialnej. W praktyce nie dochodzi również do przesadnego łągodzenia wymiaru stosowanych w tych trybach środków represji prawnokarnej, a więc nie powinno rodzić obaw rozszerzenie, nawet na zbrodnie, możliwości wykorzystania trybów konsensualnych⁹. Wydaje się, że proponowane zmiany art. 335 k.p.k. i art. 387 k.p.k., rozszerzające w istotny sposób zakres stosowania tych instytucji, oraz nieustanne rozbudowywanie rozwiązań konsensualnych z pewnością doprowadzą do dalszego przyspieszenia i usprawnienia przebiegu postępowania karnego. Obie powołane wyżej instytucje procesowe są szeroko stosowane i spełniają postawione przed nimi przez ustawodawcę ww. cele¹⁰. „Można zaryzykować stwierdzenie, iż bez tych dwóch przepisów k.p.k. polski system rozpoznawania spraw karnych uległby paraliżowi czy wręcz załamaniu, z powodu obiektywnej niemożności załatwienia przez ograniczoną kadrowo i niedostateczną liczbę sędziów lawinowo napływających spraw”¹¹.

⁷ S. Steinborn, *Ekspertyza prawna projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw* [w:] A. Sakowicz (red.), *Przed pierwszym czytaniem. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, druk sejmowy nr 870, Warszawa 2013, s. 31.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Cf. M. Jankowski, A. Ważny, *Instytucja dobrowolnego poddania się karze (art. 387 k.p.k.) oraz skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) w świetle praktyki. Rezultaty badań ogólnopolskich* [w:] A. Siemaszko (red.), *Prawo w działaniu. Sprawy karne*, t. 3, Warszawa 2008, s. 131, 135, 142, 147.

¹⁰ Rada Główna Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP, *Opinia Rady Główny Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP w sprawie projektu zmian k.p.k. opracowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego z dnia 25 stycznia 2012 r. – wersji po poprawkach legislacyjnych*, Związek Zawodowy Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP, 30 kwietnia 2012, s. 5 [dostęp: 25.02.2014] <<http://www.prokuratura-zz.pl/do-pobrania/Opinia-Rady-G%C5%82%C3%B3wnej-Zwi%C4%85...rawie-projektu-zmian-k.p.k.doc>>.

¹¹ *Ibidem*.

IV. Kształt instytucji skazania bez rozprawy po nowelizacji k.p.k. z 2013 r. Elementy porównawcze ze stanem prawnym sprzed nowelizacji

W wyniku wspomnianych zmian instytucję wniosku o skazanie bez rozprawy rozszerzono na wszystkie występki bez względu na zagrożenie karą (art. 335 § 1 k.p.k.). Zakres przedmiotowy spraw, w jakich mógł być on stosowany, był stopniowo poszerzany. W 1997 r. przyjęto, że chodzić ma tylko o występki zagrożone karą pozbawienia wolności do 5 lat, w 2003 r. objęto tą instytucją sprawy o czyny zagrożone taką karą do 10 lat. Obecnie proponuje się objęcie nią wszystkich występków, bez względu na zagrożenie (tzn. także tych z zagrożeniem do 12 lat, gdyż innego tu nie ma)¹². Zmiana zakłada również zmianę formy, w jakiej składany ma być wniosek prokuratora o wydanie wyroku skazującego bez rozprawy. Zgodnie z poprzednią regulacją, wniosek umieszczano w akcie oskarżenia kierowanym do sądu. Od wejścia w życie proponowanych zmian wniosek jest dołączany do aktu oskarżenia¹³. Według środowiska prokuratorów oraz pracowników prokuratury wprowadzenie instytucji „dołączania do aktu oskarżenia wniosku...” i jego uzasadniania w świetle § 3 należałoby ocenić krytycznie, albowiem „wobec osiągniętego konsensusu stron wyrażającego się zgodnym brakiem woli prowadzenia procesu nie ma potrzeby wnoszenia dwóch dokumentów w postaci aktu oskarżenia i wniosku o samoukaranie zawierającego dodatkowe uzasadnienie, a także przeprowadzania w akcie oskarżenia analizy materiału dowodowego i zgłaszania w nim jakichkolwiek wniosków dowodowych zarówno osobowych, jak i rzeczowych”. Wskazuje się, że w tym układzie procesowym ten formalizm procesowy jest zupełnie zbędny, narzucając prokuratorowi niepotrzebną i dodatkową czasochłonną pracę, która i tak nie ma większego sensu, skoro zainteresowane strony uzgodniły pożądaną treść wyroku¹⁴. Jednak Komisja Kodyfikacyjna w uzasadnieniu do projektu ustawy o zmianie k.p.k., podnosi, że rezygnacja z uzasadnienia wniosku powiązanego z aktem oskarżenia nie jest wskazana, ponieważ orzekanie następuje na posiedzeniu bez bezpośredniego przeprowadzania przez sąd dowodów, w oparciu o materiał dowodowy postępowania przygotowawczego¹⁵.

Ustawodawca wprowadził także możliwość objęcia uzgodnieniami pomiędzy prokuratorem a oskarżonym, oprócz ustaleń co do rodzaju i wymiaru kar oraz środków karnych, także ustaleń co do poniesienia przez oskarżonego kosztów postępowania. Ponadto zmianie uległ art. 335 § 3 k.p.k. poprzez bezpośrednie umieszczenie w jego treści koniecznych elementów uzasadnienia wniosku, a więc zgodnie ze zmienionym § 3 art. 335, uzasadnienie wniosku, o którym mowa w §1 art. 335, można ograniczyć do wskazania dowodów świadczących o tym, że okoliczności popełnienia czynu nie

¹² Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *op. cit.*, s. 22-23.

¹³ P. Kładoczny, A. Bodnar (red.), *Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka do projektu nowelizacji k.p.k.*, Warszawa 2012, s. 6 [dostęp: 1.02.2014], <<http://www.hfhrpol.waw.pl/legislacja/images/stories/file/Opinia%20KPK%202.pdf>>.

¹⁴ Rada Główna Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP, *op. cit.*, s. 26.

¹⁵ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *op. cit.*, s. 117.

budzą wątpliwości, oraz dowodów wskazujących, że cele postępowania zostaną osiągnięte, co znamionuje jeszcze większe odformalizowanie postępowania w przedmiocie wniosku^{16, 17}. Zmianie uległ także § 1 art. 335, poprzez usunięcie słowa „skazującego”. W nowym brzmieniu § 1 prokurator dołącza do aktu oskarżenia „wnioski o wydanie wyroku i o orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków”, a nie wniosek od wydanie wyroku skazującego. Jest to jednak jedynie zmiana redakcyjna, ponieważ art. 343 § 6 i tak wskazuje, że w przypadku uwzględnienia wniosku sąd może wydać wyłącznie wyrok skazujący¹⁸.

Niezmienione przez nowelizację pozostały dwie przesłanki dołączenia przez prokuratora wniosku o „skazanie bez rozprawy” do aktu oskarżenia, a mianowicie „niebudzące wątpliwości okoliczności popełnienia przestępstwa”, a także „postawa oskarżonego wskazująca, że cele postępowania zostaną osiągnięte mimo nieprzeprowadzenia rozprawy”. Trzeba tutaj zaznaczyć, że nadal aktualna pozostaje interpretacja pierwszej przesłanki, wskazująca, że to zebrane dowody muszą w sposób oczywisty wskazywać na popełnienie przez oskarżonego zarzucanego mu czynu i istotne jego okoliczności¹⁹. Zwrot ten nie oznacza, by ustawa wymagała przyznania się do winy przez oskarżonego, a także fakt uzgodnienia z podejrzanym karny nie może być oceniany w kategoriach przyznania się do winy²⁰. W doktrynie podkreśla się, że brak warunku przyznania się do winy jest gwarancją niewywierania nacisku na oskarżonego, aby przyznał się do winy w zamian za łagodniejszy wyrok²¹.

Istotną nowością w omawianej instytucji jest zapis zawarty w art. 343 § 3a k.p.k., wprowadzający ustawową przesłankę negatywną uwzględnienia przez sąd na posiedzeniu prokuratorskiego wniosku złożonego na podstawie art. 335 § 1 k.p.k. w postaci sprzeciwu pokrzywdzonego. W obowiązującym stanie prawnym pokrzywdzony może co najwyżej zaskarżyć apelacją wyrok wydany na podstawie art. 343 § 6 k.p.k. pod warunkiem, że wcześniej nabył procesowy status oskarżyciela posiłkowego w rozumieniu art. 54 § 1 k.p.k.²² Uzasadnieniem tego rozwiązania jest zwiększenie gwarancji procesowych pokrzywdzonego, a także wzmocnienie jego poczucia słuszności wydanego wyroku, ponieważ nowelizacja umożliwi mu, jako podmiotowi bezpośrednio zainteresowanemu przestępstwem, realnie wpływanie na treść uzgodnień prokuratora z oskarżonym co do kary²³. A. Lach wskazuje, że istnieje wszakże ryzyko, że pokrzywdzony, nie mając świadomości, jaka realnie

¹⁶ K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *op. cit.*, s. 598.

¹⁷ P. Kładoczny, A. Bodnar (red.), *op. cit.*, s. 7.

¹⁸ K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *op. cit.*, s. 601.

¹⁹ Zob. Wyr. SN z 4.09.2008 r., II KK 221/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1775.

²⁰ L. Paprzycki, J. Grajewski, S. Steiborn: *KPK. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2013, s. 999.

²¹ K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *op. cit.*, s. 599.

²² Rada Główna Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP, *op. cit.*, s. 26.

²³ A. Lach, *Ocena projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, [w:] A. Sakowicz (red.), *Projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, druk sejmowy nr 870, Warszawa 2013, s. 68.

kara grozi oskarżonemu za dany czyn, będzie przeciwstawiał się orzeczeniu zbyt niskiej jego zdaniem kary, zmuszając sąd do przeprowadzenia rozprawy, jednak rozwiązanie, nakazujące brać pod uwagę interes pokrzywdzonego, wydaje się lepsze²⁴. Ponadto doprecyzowano przepis art. 343 k.p.k., poprzez wyraźne zapisanie w § 3b, że sąd może uzależnić uwzględnienie wniosku od dokonania w nim wskazanej przez siebie zmiany, zaakceptowanej przez oskarżonego²⁵, co nie budzi w doktrynie żadnych zastrzeżeń²⁶. Wcześniej sąd był związany treścią wniosku prokuratora w tym sensie, że potrzeba dokonywania jakiejkolwiek zamiany jego treści musiała powodować rozpoznanie sprawy na zasadach ogólnych²⁷. W art. 343 § 1 w nieznacznym zakresie zmieniono zakres instytucji materialnoprawnych, które sąd może zastosować, uwzględniając wniosek prokuratora. Rozszerzono zakres orzekania sądu na wszystkie środki karne z art. 39, wcześniej były to wyłącznie środki z pkt 1-3, 5-8, oraz wprowadzono zmianę redakcyjną: zamiast sformułowania „sąd może[...] orzec wyłącznie środek karny...” jest sformułowanie „sąd może[...] odstąpić od wymierzenia kary, orzekając środek karny”. Uzupełniono także § 7 art. 343, zobowiązując prokuratora do dokonania czynności, o których mowa w art. 333 § 1 i 2 k.p.k., aby w wypadku nieuwzględnienia wniosku i skierowania sprawy na rozprawę możliwe było w pełni kontradiktoryjne procedowanie²⁸.

V. Kształt instytucji dobrowolnego poddania się karze po nowelizacji k.p.k. w 2013 r. Elementy porównawcze ze stanem prawnym sprzed nowelizacji

Jeżeli chodzi o zmiany w kształcie instytucji dobrowolnego poddania się karze, to ma być ono dopuszczalne w sprawach o wszystkie przestępstwa (proj. art. 387 k.p.k.). W obowiązującym stanie prawnym instytucja ta znajduje zastosowanie jedynie do występków. Komisja kodyfikacyjna w uzasadnieniu projektu wskazała, że „brak jest przekonujących racji, dla których poddanie się karze dobrowolnie w sprawach o najcięższe przestępstwa powinno być niedopuszczalne. Można nawet dowodzić, że ryzyko nietrafnych materialnie rozstrzygnięć, wynikających z »instrumentalnego« przyznania się do popełnienia przestępstwa, jest relatywnie niższe w sprawach o zbrodnie niż w sprawach o lżejsze występkę”²⁹. Oznaczać to będzie, iż w każdej potencjalnie sprawie o przestępstwo, jaka może trafić do sądu karnego, będą mogły mieć miejsce negocjacje między prokuratorem (i ewentualnie pokrzyw-

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *op. cit.*, s. 23.

²⁶ Zob. A. Sakowicz, *Opinia prawna na temat projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, [w:] A. Sakowicz (red.), *Przed pierwszym czytaniem. Projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, druk sejmowy nr 870, Warszawa 2013, s. 53.

²⁷ L. Paprzycki, J. Grajewski, S. Steiborn, *op. cit.*, s. 1001.

²⁸ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *op. cit.*, s. 117.

²⁹ *Ibidem*, s. 23.

dzonym) a oskarżonym i jego obrońcą³⁰. S. Steinborn wskazuje, że takie zmiany mogą budzić wątpliwości natury aksjologicznej, związane z pytaniem, czy i ewentualnie jak dalece organy państwa powinny wchodzić w negocjacje i związane z tym kompromisy z osobami, którym stawia się zarzuty popełnienia ciężkich przestępstw, ponieważ może to tworzyć wrażenie w społeczeństwie, że istnieje możliwość negocjowania tego, jaką poniesie się odpowiedzialność karną nawet w przypadku najpoważniejszych przestępstw³¹.

W nowy sposób ujęto także przesłanki warunkujące zastosowanie instytucji dobrowolnego poddania się odpowiedzialności karnej. W art. 387 § 2 k.p.k. umieszczono dodatkową przesłankę wskazującą na to, że sąd może uwzględnić wniosek o wydanie wyroku skazującego, gdy wątpliwości nie budzi także wina oskarżonego, co wymaga pewnej refleksji, ponieważ brak jest powodów do dodania w art. 387 § 2 k.p.k. tej przesłanki. Wcześniej, pomimo nieistnienia takiej regulacji, nie było to kwestionowane³². Pewną niekonsekwencję projektodawców można dostrzec także w tym, że posłużyli się sformułowaniem „wina” w przepisie art. 387 § 2 k.p.k., ale już nie w art. 335 § 1 k.p.k. oraz w szczególności w przepisie art. 343a § 2 k.p.k. Podnosi się, że omawiana przesłanka stosowania instytucji konsensualnych wymaga ujednolicenia³³. Niezmieniona nowelizacją pozostała reszta przesłanek warunkujących uwzględnienie wniosku o dobrowolne poddanie się karze. Do przesłanek tych należą: zachowanie terminu do jego złożenia, czyli „do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej”, niebudzące wątpliwości okoliczności popełnienia przestępstwa, osiągnięcie celów postępowania karnego pomimo nieprzeprowadzania rozprawy w całości, brak sprzeciwu prokuratora i pokrzywdzonego, a także brak ich sprzeciwu na dokonanie przez oskarżonego zmian we wniosku wskazanych przez sąd³⁴. Niezmieniona pozostała także możliwość sądu ujawnienia dowodów wymienionych w akcie oskarżenia lub dokumentów przedłożonych przez stronę, pod warunkiem przychylenia się do wniosku.

Ponadto w art. 387 § 4 k.p.k., w przypadku uwzględnienia przez sąd wniosku, dopuszczono możliwość stosowania, nawet w przypadku zbrodni, nadzwyczajnego złagodzenia kary niezależnie od przesłanek z art. 60 § 1-4 k.p.k. Wcześniej sam przepis art. 387 nie przewidywał żadnych odstępstw od zasad wymiaru kary. Oznacza to, że podobnie jak w przypadku skazania bez rozprawy w trybie określonym w art. 343 k.p.k. – także i w przypadku dobrowolnego poddania się karze możliwe będzie zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary w zakresie szerszym niż przewidują to uregulowania Kodeksu karnego, przy czym w przypadku zbrodni z dobrodziejstwa tego oskarżony będzie mógł skorzystać jedynie wówczas, gdy złoży wniosek przed

³⁰ S. Steinborn, *op. cit.*, s. 31.

³¹ *Ibidem*.

³² Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Opinia prawna dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (sprawozdanie podkomisji stałej do spraw nowelizacji prawa karnego, druki sejmowe nr 870, 945 oraz 378)*, Biuro Analiz Sejmowych. Opinia zlecona, Warszawa 2013, s. 19 oraz cytowana tam literatura.

³³ *Ibidem*.

³⁴ L. Paprzycki, J. Grajewski, S. Steinborn, *op. cit.*, s. 1107.

doręczeniem mu zawiadomienia o terminie rozprawy (proj. art. 387 § 4 k.p.k.)³⁵. W uzasadnieniu tej propozycji podniesiono, że „takie zróżnicowanie dobrodziejstw, z których oskarżony może skorzystać, powinno stymulować go do podejmowania decyzji, które z jednej strony dobrze chronić będą jego własne interesy, z drugiej zaś oszczędzą wymiarowi sprawiedliwości niepotrzebnej pracy”³⁶.

Nowością w zakresie procedowania w sytuacji dobrowolnego poddania się karze jest możliwość złożenia, przed doręczeniem oskarżonemu zawiadomienia o terminie rozprawy, wniosku o samoukaranie pochodzącego z jego inicjatywy i zawartego w jego piśmie procesowym (proj. art. 338a k.p.k.). W takim wypadku wniosek kierowany będzie na posiedzenie oraz będzie mógł zostać na nim uwzględniony (art. 339 § 1 pkt 4 k.p.k.). Będą w nim mogły wziąć udział strony i pokrzywdzony (proj. art. 343a k.p.k.). Takie procedowanie przewiduje się jednak jedynie wówczas, gdy wniosek dotyczy występkę. W wypadku, gdy dotyczy zbrodni, kierowany będzie do rozpoznania na rozprawie³⁷.

W związku z instytucjami konsensualnymi wprowadzono także zmiany w zakresie postępowania odwoławczego, polegające na rezygnacji z doprecyzowania skomplikowanych warunków wyłączenia działania wobec osób z nich korzystających, zakazu *reformationis in peius*. W art. 434 k.p.k. skreślono § 3, a w to miejsce wprowadzono ograniczenia podstaw apelacyjnych w art. 447 § 7 k.p.k. A. Sakowicz wskazuje, że osoba skazana z zastosowaniem którejkolwiek z instytucji konsensualnych nie będzie mogła już uczynić podstawą apelacji zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych i zarzutu rażącej niewspółmierności kary, które będą związane z treścią zawartego przez tę stronę porozumienia. Uznano, że strona będzie mogła wnieść apelację od wyroku wydanego z zastosowaniem któregośkolwiek z tych trybów, jeśli podstawą środka odwoławczego uczyni jakikolwiek inny zarzut (tj. naruszenie prawa materialnego, w tym nie tylko prowadzącego do błędnej kwalifikacji prawnej czynu przypisanego, ale także polegającego np. na wymierzeniu kary poza ustawowymi granicami sankcji, a także naruszenie prawa procesowego, mogące mieć wpływ na treść wydanego orzeczenia, w tym także związanego z naruszeniem ustawowych warunków zakończenia sprawy w trybie konsensualnym), i wówczas, bez żadnych wyłączeń, będzie chroniona zakazem *reformationis in peius*³⁸. Zmiany zostały wprowadzone także w § 4 art. 434. Zdanie pierwsze tego paragrafu wskazuje, że sąd odwoławczy w przypadku skazania z zastosowaniem art. 60 § 3 lub 4 Kodeksu karnego lub art. 36 § 3 Kodeksu karnego skarbowego będzie mógł orzec na niekorzyść oskarżonego, i to niezależnie od granic zaskarżenia oraz podniesionych zarzutów, zawsze, a nie tylko wtedy, gdy oskarżony odwoła swoje wyjaśnienia lub zeznania, a w przypadku gdy oskarżony po wydaniu wyroku odwoła lub w istotny sposób zmieni swoje wyjaśnienia lub zeznania, także wówczas, jeżeli środek odwoławczy wniesiono wyłącznie na jego korzyść. A. Sakowicz stwierdza, że wątpliwości budzi posłużenie się

³⁵ A. Sakowicz, *op. cit.*, s. 54.

³⁶ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, *op. cit.*, s. 24.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ A. Sakowicz, *op. cit.*, s. 53.

w treści zdania drugiego art. 434 § 4 k.p.k. wymogiem „zasadnego” podniesienia zarzutu obrazy prawa materialnego lub stwierdzenia przez sąd odwoławczy okoliczności uzasadniających uchylenie orzeczenia, określonych w art. 439 § 1 k.p.k., w celu wyłączenia stosowania normy wynikającej ze wspomnianego zdania pierwszego³⁹. Z tego powodu w dalszym ciągu może nie zostać unicestwiona istniejąca do tej pory bariera psychologiczna, powstrzymująca oskarżonego od składania środka odwoławczego w tych wypadkach, gdy skazanie nastąpiło z zastosowaniem art. 343 lub art. 387 k.p.k. albo art. 156 k.k.s.⁴⁰ Zakaz *reformationis in peius* gwarantuje oskarżonemu, wolne od obaw o pogorszenie sytuacji procesowej, prawo do zaskarżania orzeczenia, w związku z czym nie można oczekiwać od oskarżonego, że każdorazowo powody odwoławcze wskazane w apelacji będą zasadne. Ocena podniesionego zarzutu jest zadaniem sądu odwoławczego, zaś prawem oskarżonego podniesienie go w środku odwoławczym, dlatego też wskazuje się, że oskarżony nie może być powstrzymywany przed swobodnym podjęciem decyzji w przedmiocie wniesienia środka odwoławczego, nawet gdy sformułuje zarzuty w sposób obiektywnie wadliwy⁴¹.

VI. Wybrane dychotomie pomiędzy instytucjami z art. 335 oraz art. 387

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, nowelizacja k.p.k., podobnie jak w poprzednim stanie prawnym, zakłada zróżnicowanie odnośnie do zakresu spraw, które mogą zostać rozpoznane w trybie skazania bez rozprawy (wszystkie występki) oraz dobrowolnego poddania się odpowiedzialności karnej (występki i zbrodnie). Utrzymanie tej dychotomii budzi jednak w doktrynie wątpliwości. Po pierwsze, pomimo tego, że orzekanie odbywa się co do zasady na różnym forum (odpowiednio posiedzeniu i rozprawie), to na obu jednak nie prowadzi się postępowania dowodowego, a posiedzenia, tak jak rozprawy, odbywają się jawnie (art. 95a k.p.k.). Po drugie, różnicą między nowym kształtem instytucji z art. 335 k.p.k. i 387 k.p.k. jest wynikający z art. 343 § 1 i 2 k.p.k. szerszy zakres swobody sądu w kształtowaniu wymiaru kary w przypadku skazania bez rozprawy, lecz wspomniane ustępstwa są jednak wyłącznie możliwością. Ponadto należy wskazać, że nowe brzmienie art. 387 § 4 k.p.k. dopuszcza możliwości stosowania, nawet w przypadku zbrodni, nadzwyczajnego złagodzenia kary, niezależnie od przesłanek z art. 60 § 1-4 k.p.k. W zasadzie więc jedyną istotną różnicą pomiędzy omawianymi trybami konsensualnymi w zakresie wymiaru kary jest brak możliwości zastosowania do zbrodni przepisu art. 343 § 2 pkt 2 k.p.k., przewidującego możliwość zawieszenia wykonania kary niezależnie od przesłanek określonych w Kodeksie karnym.⁴²

W ramach omawianych instytucji konsensualnych nowelizacja, mając u swoich podstaw zagwarantowanie równości stronom postępowania, dychotomicznie traktuje

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Ł. Chojniak, W. Jasiński, *op. cit.*, s. 17.

także możliwość skorzystania z pomocy obrońcy. Jeśli rzeczywiście ma istnieć równość stron w toku zawierania porozumienia procesowego i postępowania w przedmiocie jego akceptacji przez sąd, oskarżony powinien mieć realną możliwość efektywnego korzystania z pomocy obrońcy. Z jednej strony nowy przepis art. 80a k.p.k. (art. 80a k.p.k. zastąpił w tym względzie sformułowanie zawarte wcześniej w art. 387 § 1 o wyznaczeniu przez sąd obrońcy z urzędu na wniosek oskarżonego, w przypadku braku obrońcy z wyboru) daje możliwość wyznaczenia obrońcy z urzędu oskarżonemu, który chciałby dobrowolnie poddać się karze (art. 387 k.p.k.), czyli w toku postępowania sądowego, z drugiej strony możliwość taka została wykluczona przy skorzystaniu przez niego z instytucji skazania bez rozprawy (art. 335 § 1 i 343 k.p.k.), czyli na etapie postępowania przygotowawczego⁴³. S. Steinborn podnosi, że pomoc obrońcy z urzędu na etapie postępowania sądowego najczęściej będzie już mocno spóźniona, tymczasem nie ma racjonalnych argumentów, które uzasadniałyby pozbawienie oskarżonego możliwości skorzystania z pomocy obrońcy z urzędu na zasadach określonych w art. 80a k.p.k. w sytuacji, gdy składana jest mu propozycja skazania w trybie art. 343 k.p.k.⁴⁴

VII. Podsumowanie – wnioski

Zmiany wprowadzone przez nowelizację należy ocenić pozytywnie. W zakresie konsensualizmu ustawodawca kontynuuje wytyczoną dotychczas obowiązującymi normami drogę zwiększenia zakresu konsensualnego kończenia postępowania karnego. Rozszerzeniu ulega zakres przestępstw w sprawach, o które będzie dopuszczalne zastosowanie skazania bez rozprawy lub dobrowolnego poddanie się karze. Akceptując ten kierunek zmian, projektodawcy, rozszerzając ten zakres, zadbali równocześnie o interes pokrzywdzonego przestępstwem w postępowaniu karnym, który będzie mógł zgłosić sprzeciw wobec wyroku wydanego bez przeprowadzenia rozprawy⁴⁵. Zwraca się uwagę na to, że w istniejących instytucjach procesowych przewidzianych w art. 335 k.p.k. i w art. 387 k.p.k. trafnie dostrzeżono środki zapewniające realne przyspieszenie, odformalizowanie i uproszczenie postępowania. W ocenie części środowiska prawniczego (a mianowicie prokuratorów i pracowników prokuratury), wychodząc z tego założenia, należy dalej konsekwentnie je rozbudowywać, poszerzać zakres przedmiotowy ich stosowania oraz radykalnie je uprościć. Wskazuje się bowiem, że tylko prokurator wyposażony przez ustawodawcę w radykalnie uproszczony i jedynie minimalnie sformalizowany instrument procesowy będzie bardzo chętnie z niego korzystał, z uwagi na niezmierną łatwość i szybkość w jego

⁴³ A. Sakowicz, *op. cit.*, s. 57.

⁴⁴ S. Steinborn, *op. cit.*, s. 32.

⁴⁵ Kazimierz Zgryzek, *Opinia o projekcie ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych*, [w:] A. Sakowicz (red.), *Przed pierwszym czytaniem. Projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw*, druk sejmowy nr 870, Warszawa 2013, s. 13.

stosowaniu oraz pewność skazania oskarżonego bez procesu. Podnosi się, także że dzięki temu prokurator będzie mógł skupić swą energię i aktywność oskarżycielską na sprawach poważniejszych i wymagających przeprowadzenia pełnego i kontradiktoryjnego procesu przeciwko oskarżonemu, który neguje tezy oskarżenia. Instytucja samoukarania jest też korzystna dla samego oskarżonego z uwagi na niezwłoczne rozstrzygnięcie jego sprawy karnej i z reguły w praktyce łagodniejsze potraktowanie niż w przypadku przeprowadzenia pełnego i kontradiktoryjnego procesu⁴⁶.

Jednak pomimo tak wielu zalet wspomnianych zmian, należy także zwrócić uwagę na pewne niebezpieczeństwo, jakie niesie za sobą zbyt automatyczne korzystanie z form konsensualnych przez organy wymiaru sprawiedliwości. Jeżeli bowiem oskarżyciel publiczny ma podejmować wszelkie działania zmierzające do jak najszybszego ukarania sprawcy jak najsurowszym wyrokiem, to działania te będą nie do pogodzenia z zasadą prawdy materialnej (art. 2 § 2 k.p.k.) – zasadą o charakterze nadrzędnym, której podporządkowane są inne zasady procesu karnego⁴⁷. Z badań aktowych przeprowadzonych przez Helsińską Fundację Praw Człowieka (HFPC) wynika, że w chwili obecnej stosowanie form konsensualnych cechuje nadmierny automatyzm, zwłaszcza w kontekście instytucji tzw. skazania bez rozprawy⁴⁸, dlatego też umowy procesowe jako przejaw dyspozycyjności stron muszą być poddane pełnej kontroli sądu, który ma obowiązek badania przedmiotu procesu niezależnie od woli i zachowania się tychże stron⁴⁹. W opinii HFPC, ustawodawca powinien położyć większy nacisk na poprawę funkcjonowania form konsensualnych w ich ówczesnym kształcie, m.in. przez rozpropagowanie stosowania form konsensualnych w sprawach drobniejszych, a nie rozszerzać ich stosowanie. Przykładami takich zmian są: wprowadzenie wymogu wątpliwości co do winy oskarżonego w instytucji dobrowolnego poddania się karze oraz konieczność uzyskania zgody pokrzywdzonego w instytucji skazania bez rozprawy⁵⁰.

⁴⁶ Rada Główna Związku Zawodowego Prokuratorów i Pracowników Prokuratury RP, *op. cit.*, s. 29.

⁴⁷ P. Kładoczny, A. Bodnar (red.), *op. cit.*, s. 8.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 2.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 8.

Mateusz Pisarski

TOWARDS THE CONSENSUS: SENTENCING WITHOUT A TRIAL
AND A VOLUNTARY SUBMISSION TO A PUNISHMENT BEFORE AND AFTER
THE AMENDMENTS OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE IN 2013

Summary:

There are many ways to reach an agreement in Polish law in criminal proceedings. These agreements are a way of consensual conclusion of proceedings. The most conventional forms of consensual conclusion of proceedings in Polish law system are “sentencing without trial” and “voluntary submission to punishment”. These institutions were introduced to the Polish legal system with the new Criminal Procedure Code in 1997 and amended in 2003. By implementing the demands of representatives of the Practice of law, Polish legislator by the amendment from 27 September 2013, expanded the possibility of application the consensual conclusion of proceedings. The purpose of this article is to show the shape and comparison of “voluntary submission to punishment” and “sentencing without trial” in form before and after amendment from 2013. This work also includes some opinions of Polish legal doctrine on this amendment and some comments on functioning of these institutions in practice. The last point of this thesis, besides the benefits arising from the use of such institutions, contains also a reference to certain risks associated with misuse or mismanagement of these institutions.

Key words:

consensualism, sentencing, trial, voluntarily, submission, punishment, amendment, code, criminal procedure, conclusion, proceeding, institution.